

SIMION-ALEXANDRU GAVRIȘ*

DIN ISTORIA FAMILIEI CATARGIU: MARELE VORNIC ȘTEFAN (1777–1842)

Reconstituirea profilului vornicului Ștefan Catargiu (numit în documente și „bătrânul” sau „cel bătrân”, pentru a fi deosebit de nepotul său, Ștefan Catargiu cel tânăr sau „Dobreanu” – după denumirea proprietății sale de la Dobreni) are o dublă semnificație. În primul rând, studiul apare util din punct de vedere genealogic. Membru al unei vechi și puternice familii boierești, marele vornic a fost tatăl celui mai important dintre oamenii politici conservatori români din secolul XIX – Lascăr Catargiu, în mai multe rânduri șef de cabinet, ministru, președinte al Camerei Deputaților, candidat la domnie în 1858–1859 și locotenent domnesc în 1866. Un alt fiu al vornicului Ștefan, Nicolae, a fost, de asemenea, un interesant politician, de mai multe ori prefect și membru al Parlamentului. În al doilea rând, Ștefan Catargiu a fost un „supraviețuitor” al mai multor regimuri politice: domnia fanariotă, domnia pământeană, ocupația rusă și epoca regulamentară, deținând funcții și ranguri în toate aceste perioade și legitimându-și astfel importanța pentru istoria moldoveană a primei jumătăți a veacului XIX.

Istoriografia nu a fost generoasă cu Ștefan Catargiu. Referințe mai consistente am găsit doar într-o lucrare a unui jurist și istoric ieșean din perioada interbelică – Mihail Galan¹. În aceste condiții, studiul meu s-a bazat, în cea mai mare parte, pe apelul la surse editate (colecții de documente, catagrafii, vidomostii, dezbaterile Adunării Obștești din Moldova) și inedite (fondurile Secretariatul de Stat al Moldovei, Ministerul de Interne, Tribunalul Iași, colecția „Documente”), păstrate la Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale.

Descendent al unei familii boierești atestată încă de la începutul veacului XVII, cu origini în Valahia², Ștefan Catargiu s-a născut în noiembrie 1777, la Iași³. Era fiul marelui ban Ștefan și al Mariei Catargiu⁴. Tatăl său a deținut mai multe ranguri

* Asistent cercetare, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași

¹ Mihail Galan, *Organizarea justiției moldovene în timpul ocupației rusești din anii 1828–1834*, în „Întregiri. Buletinul Institutului de istoria dreptului vechi românesc”, 1938, p. 97–168.

² Gheorghe Bezveconnâi, *Boierii Catargi*, în „Din trecutul nostru”, Chișinău, anul IV, nr. 36–39, septembrie–decembrie 1936, p. 107–126 (108–111 pentru prezenta trimitere). Primii membri ai familiei Catargiu s-au stabilit în Moldova la începutul deceniului al patrulea al secolului XVII.

³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași (în continuare, DJAN Iași), fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10.

⁴ Vezi arborele genealogic publicat de Gh. Ghibănescu în *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, volumul IX, *Documente basarabene*, Iași, 1914.

boierești: vtori spătar în 1761⁵, stolnic în 1771⁶, mare ban înainte de 16/27 iulie 1755⁷. Despre Ștefan și Maria Catargiu se știe, de asemenea, că au avut mai multe moșii, atât în dreapta, cât și în stânga Prutului. Banul Ștefan Catargiu a murit înaintea anului 1803⁸. Din câte rezultă din documente, soția lui s-a sfârșit în 1811⁹.

Educația lui Ștefan Catargiu a fost, la fel ca aceea a multor boieri din generația sa, una rudimentară. Dintr-o „foaie de calitate”, păstrată la Arhivele Naționale din Iași și datând din 1835, aflăm că el a fost școlit în „casa părințască”, unde a învățat „moldovinești și grecești a ceti și a scrii”¹⁰. În viața publică, tânărul boier a „debutat” ca vel șătrar; în 1807, vremelnicul domn al Moldovei, Constantin Ipsilanti, l-a ridicat la rang de vel căminar¹¹. În timpul ocupației rusești din 1806–1812, Ștefan Catargiu a deținut, vreme de un an (1810), și funcția de ispravnic al ținutului Neamț¹². Domnia lui Scarlat Callimachi (1812–1819) a coincis cu o nouă înaintare în rang pentru Catargiu: în anul 1816, acesta devenise spătar¹³.

Nu se cunoaște ca Ștefan Catargiu să fi jucat vreun rol în tulburările anului 1821. El s-a numărat însă printre marii boieri care au ales să accepte domnia pământeană a „parvenitului” Ioan Sandu Sturdza (1822–1828). Situația s-a dovedit profitabilă pentru de acum experimentatul spătar, devenit, la 16/28 decembrie 1823, „vornic al politiei”¹⁴, funcție pe care a exercitat-o până în mai 1825. Plecarea lui Ștefan Catargiu din slujbă a fost motivată de primirea unei noi misiuni – supravegherea construirii de spitale orășenești în ținuturile Țării de Jos a Moldovei. În anii 1826–1827, el a revenit la Iași, unde a ocupat un post și mai important decât cel anterior: „vornic la Divan Giudecătoresc”¹⁵, a doua instanță de judecată a țării. Atât slujba de „vornic al politiei”, cât și calitatea de membru al Divanului Judecătoresc i-au asigurat lui Catargiu prezența în Divanul Domnesc. Ascensiunea marelui boier din anii 1823–1827 nu constituie, foarte probabil, o coincidență. Ea s-a datorat poziției privilegiate a fratelui său, Constantin, unul dintre principalii colaboratori ai lui Ioan Sandu Sturdza pe durata întregii lui domnii¹⁶.

La începutul ocupației ruse din anii 1828–1834, Ștefan Catargiu a dispărut, pentru o scurtă perioadă de timp, din viața publică. Revenirea a fost, totuși, rapidă; în 1829, marele vornic a fost însărcinat cu organizarea poștelor Țării de Jos și „cu cumpărarea pâinii pentru îndestularea lăcuitorilor a 6 ținuturi de gios”¹⁷. În 1830, autoritățile ruse au convocat așa-numitele „comisii de revizie”, însărcinate cu prezentarea situației

⁵ Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 307.

⁶ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 235.

⁷ *Ibidem*, p. 277.

⁸ Când văduva sa, Maria, figura în condica Vistieriei ca proprietară a moșiilor familiei (Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1803*, Iași, 2010, p. 61, *passim*).

⁹ Testamentul său datează din 11/23 august 1811; începând din anul următor, fiul său Panaite a preluat moșia de la Corăstăuți, lăsată lui și celorlalți moștenitori prin acest act (DJAN Iași, fond Anaforale domnești, intrare la nr. 58, f. 9–10).

¹⁰ *Ibidem*, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10.

¹¹ Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor dela Chișinău și ocupația rusească dela 1806–1812*, III, *Amănunte asupra Moldovei dela 1808 la 1812*, în AARMSI, tom 32, 1909–1910, p. 41–181 (64 pentru prezenta trimitere).

¹² DJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10.

¹³ Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, Iași, 1979, p. 105–106.

¹⁴ Gh. Ghibănescu, *Boierii căfăniți sub Ioan Sandu Sturdza Vodă* (III), în *ArhGen*, 11, 1912, p. 166–171 (169 pentru prezenta trimitere).

¹⁵ DJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10–11.

¹⁶ Vezi mai jos.

¹⁷ *Ibidem*.

birnicilor, a îndeplinirii obligațiilor acestora, precum și a comportamentului funcționarilor din teritoriu. Catargiu a făcut parte, împreună cu spătarul Iordache Balș, din comisia a III-a, care se ocupa de ținuturile Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui și Tutova¹⁸. În ianuarie 1831, el a devenit, din nou, membru al Divanului Judecătoresc, poziție de care s-a bucurat vreme de un an¹⁹. Prin deținerea acestui post, Ștefan Catargiu și-a asigurat calitatea de membru al Obșteștii Extraordinare Adunări de revizie a Regulamentului Organic al Moldovei²⁰. El a avut însă o prezență cel puțin discretă în dezbaterile acesteia, nefăcându-se remarcat decât printr-un amendament minor, privind obligațiile în muncă ale sătenilor, depus în ședința din 31 mai/12 iunie 1831 și aprobat în unanimitate de Adunare²¹. Înaintea datei de 14/26 ianuarie 1832, marele vornic a devenit președinte al sfatului municipal din Iași²². Catargiu a rămas în funcție doar până în luna iulie a aceluiași an, nemaiobtinând apoi, vreme de câteva luni, nici o dregătorie. Acest fapt, dar și comportamentul său ulterior, indică o răcire temporară a relațiilor cu autoritățile centrale, și îndeosebi cu reprezentanții puterii protectoare.

La 14/26 noiembrie 1832, Ștefan Catargiu a fost ales deputat al capitalei în Obicinuita Obștească Adunare, în urma unui balotaj²³. La începutul lucrărilor Adunării, tensiunea dintre marele vornic și autoritățile de ocupație a devenit explicită. În ședința din 19/31 decembrie, acesta se afla printre cei 18 deputați care îi înaintau mitropolitului o adresă, cerând ca, în afara miniștrilor veniți în Adunare pentru a susține proiecte de legi, nici un membru al guvernului „să nu se mai amestece în lucrări și dezbateri”. Semnatarii evocau, ca temei legal al poziției lor, articolul 49 din Regulamentul Organic și articolul 11 al instrucțiunilor pentru desfășurarea ședințelor Adunării²⁴. Răspunsul a venit, a doua zi, de la însuși contele Pavel Kiselev: reafirma dreptul nelimitat al miniștrilor de a lua parte la ședințele Adunării și își exprima, în același timp, dezaprobarea pentru comportamentul semntarilor adresei²⁵. Detalierea procedeelelor folosite de generalul rus pentru a împiedica formarea unei majorități ostile în Adunarea moldoveană depășește obiectul acestui studiu. Se poate afirma însă că, în cazul lui Ștefan Catargiu cel bătrân, Kiselev a preferat dezamorsarea nemulțumirii prin redeschiderea accesului acestuia la funcțiile publice ale Principatului. La 23 februarie/7 martie 1833, Catargiu era însărcinat cu „comandarizarea” măsurilor luate de guvern pentru prevenirea foametei în „ținuturile de jos”²⁶. De asemenea, la 21 martie/2 aprilie 1833, vornicul Ștefan a fost numit, alături de mitropolitul Veniamin Costache, vornicul Grigore Ghica, hatmanul Constantin Balș, spătarul Vasile Veisa și comisarul Dimitrie Bran, într-o comisie „cercetătoare a documenturilor acelor fețe câte au a intra în cercetarea pentru dreptatea despăgubirii scutelnicilor”²⁷.

¹⁸ Gheorghe Platon, *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830 și 1831*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. I, 1957, p. 25–69 (6–7 pentru prezenta trimitere).

¹⁹ DJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10–11.

²⁰ APR, tomul I, partea II, *Obștească Adunare de revizuirea Reglementului Organic al Moldaviei*, 1831, București, 1893, p. II; anexa 16, p. 62.

²¹ „Culesul și căratul popușoilor la coșer, precum și facerea coșerului, nici odată n-au fost obicei în țară a se socoti în zilele boierescului, ci a fost de datoria locuitorilor a face acest lucru fără a se scade din zile, precum și căratul pâinii albe la arie. Deci să se scoată ziua însemnată în reglement pentru acest lucru” (Ioan C. Filitti, *Documente din vremea Regulamentului Organic*, București, 1935, p. 12–13).

²² DJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10–11.

²³ APR, tomul III, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldaviei, legislația I, sesiunea I*, 1832–1833, București, 1893, anexa nr. 47, litera M, p. 96. Vezi și semnătura de la p. III.

²⁴ *Ibidem*, anexa nr. 64, p. 183.

²⁵ *Ibidem*, anexa nr. 64, litera B, p. 184–186.

²⁶ *Ibidem*, anexa nr. 91, p. 368–369.

²⁷ *Ibidem*, nr. 44, ședința din 22 martie 1833, p. 78–79; anexa nr. 69, litera G, p. 274.

Ambele numiri dezvăluie o strategie a guvernului și a administrației ruse, de reintegrare a marelui vornic în circuitul demnităților publice; și, în același timp, de îndepărtare a acestuia de capitală și de orice preocupare susceptibilă de a permite manifestarea unor veleități contestatate. Rezultatele au fost, probabil, peste așteptări; în mai 1833, Ștefan Catargiu era considerat suficient de „sigur” pentru a fi numit președinte al nou-înființatului Divan Apelativ al Țării de Jos²⁸, funcție pe care a deținut-o până în luna martie a anului următor²⁹.

Catargiu a continuat, în această perioadă, dar și în primii ani ai domniei lui Mihail Sturdza, să participe la lucrările Adunării Obștești, luând parte la discutarea mai multor probleme punctuale. La 19/31 ianuarie 1834, el a fost ales, împreună cu vornicul Ioniță Paladi, vornicul Ștefan Catargiu cel tânăr, spătarul Vasile Veisa și comisarul Ioan Gherghel, într-o comisie care urma să studieze proiectul de lege pentru înființarea „comisiilor hotărâtorilor”³⁰. De asemenea, la 16/28 februarie 1835, Ștefan Catargiu cel bătrân a fost desemnat, alături de vistiernicul Dimitrie Ghica, vornicul Iorgu Ghica, aga Alexandru Rosetti și spătarul Vasile Veisa, într-o altă comisie, ce trebuia să cerceteze condițiile în care fuseseră executate lucrările de pavare a Iașilor³¹. Nu era vorba, desigur, despre misiuni de o mare importanță practică; totuși, faptul că marele vornic a beneficiat de o anumită vizibilitate în cadrul Adunării a contribuit la menținerea și gestionarea capitalului său simbolic, la reconfirmarea lui socială și, implicit, politică.

La 29 mai/10 iunie 1834, imediat după numirea lui Mihail Sturdza ca domn al Moldovei, Ștefan Catargiu a primit o altă funcție, cu ale cărei atribuții era deja familiarizat din experiența anterioară: aceea de șef al poliției orașului Iași (agă)³². Vornicul a rămas în post până în martie 1838. Se știe că, în această calitate, el a participat la descoperirea și anihilarea cunoscutei campanii a opoziției boierești din toamna anului 1835; campanie care a avut în prim-plan mai mulți membri ai Obicinuitei Obștești Adunări, dar și alte personalități influente ale Principatului, precum Constantin Sturdza sau Alexandru Sturdza³³. Înlocuirea lui Catargiu s-a petrecut în contextul conflictului dintre domnul Moldovei și consulul rus din Iași, Besack. Circumstanțele exacte ale schimbării rămân destul de nebuloase. La 9/21 septembrie 1837, Besack i-a adresat lui Mihail Sturdza o notă, prin care îi reproșa presupuse nereguli procedurale urmate într-un proces dintre Ștefan Catargiu și soacra sa, băneasa Maria Sturdza, pentru moșia Urlați (Fălciu)³⁴. La 31 octombrie/12 noiembrie, marele vornic a primit, cu ocazia alegerii

²⁸ Divanurile apelative ale celor două „țări” au preluat, în 1833, atribuțiile desființatului Divan Judecătoresc (Gh. Ungureanu, *Înființarea și organizarea judecătorilor în Moldova. Anul 1832. Contribuțiune la centenarul magistraturei românești*, extras din „Anuarul Liceului și Școlii Comerciale Superioare «M. Kogălniceanu» pe anii 1922–1932”, Iași, 1932, p. 10).

²⁹ DJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10–11.

³⁰ APR, tomul IV, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldaviei, legislatura I, sesiunea II, 1833–1834*, București, 1894, nr. 16, ședința din 19 ianuarie, p. 33.

³¹ *Ibidem*, tomul V, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldaviei, legislatura I, sesiunea III, 1834–1835*, București, 1895, nr. 12, ședința din 16 februarie 1835, p. 539. Pentru raportul comisiei, cu totul defavorabil concesionarului lucrării (nimeni altul decât cumnatul domnului, beizadea Petre Mavrogheni) și rezultatul lucrărilor (angajamentul luat de acesta de a reface lucrările executate necorespunzător), vezi *ibidem*, nr. 17, ședința din 8 martie 1835, p. 552; anexa nr. 38, litera A, p. 785; anexa nr. 38, litera C, p. 789–790.

³² DJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar 342/1835, f. 10–11.

³³ Vezi raportul său către domn din 13/25 noiembrie 1835, în „Analele parlamentare ale României”, tomul VI, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldaviei, legislatura I, sesiunea IV, 1835–1836*, București, 1895, anexa nr. 16, litera B, p. 765 și urm.; *Documente privitoare la istoria românilor* (Hurmuzaki), suplement I, volumul V, 1822–1838, documente adunate și coordonate de D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, București, 1894, doc. CXXXI, p. 285.

³⁴ *Documente privitoare la istoria românilor* (Hurmuzaki), suplement I, volumul IV, 1802–1849, documente adunate, coordonate și publicate de D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și Octavian Lugoșianu, București, 1891, doc. XCVII, p. 128.

reprezentanților capitalei în Obicinuita Obștească Adunare, numai cinci voturi, semn clar al erodării prestigiului său și, foarte probabil, al răcirii relațiilor cu domnul³⁵. La sfârșitul lunii noiembrie, Mihail Sturdza a luat (conform raportului agentului francez Duclos) decizia de a-l înlocui pe Ștefan Catargiu în funcția de prefect de poliție cu Teodor Ghica; în același timp, Grigore Ghica ar fi trebuit să primească funcția de comandant al miliției, deținută în acel moment de Teodor Balș. Consulul rus a intervenit însă prompt, obținând revocarea ambelor hotărâri³⁶. Ștefan Catargiu și-a păstrat însă funcția doar cu titlu provizoriu și pentru o scurtă perioadă. La sfârșitul lunii martie 1838, Besack a intervenit din nou, de această dată pentru a cere destituirea șefului poliției (și a ispravnicului de Iași). Reproșul adus celor doi era semnarea unei adrese de susținere către domn, despre care consulul afirmase că ar fi conținut pasaje „revoluționare”. Mihail Sturdza s-a conformat, în cele din urmă, cererii lui Besack³⁷.

Toată această înșiruire de fapte este, desigur, dificil de interpretat. La o primă vedere, destituirea lui Ștefan Catargiu a avut o dublă motivație. Pierderii favorurilor domnești (din motive greu de descifrat în acest moment) i s-a adăugat suspiciunea consulului rus, întreținută atât de bunele relații pe care soacra și cumnatul său (vornicul Gheorghe Sturdza) păreau să le păstreze cu Besack, cât și de poziționarea (firească) a șefului poliției Iașilor față de principele de care depindea conservarea poziției lui. Catargiu fiind lipsit de o susținere fermă, funcția lui pare să fi devenit miza unei dispute care îl depășea și în care rolul său a fost redus la acela al unui simplu „pion”.

În următorii ani, cariera lui Ștefan Catargiu cel bătrân a intrat într-un con de umbră. Mai mult, la începutul anului 1840, numele său a apărut în dezbaterile Obicinuitei Obștești Adunări, în legătură cu mai multe nereguli din bugetul Casei Spitalelor „Sfântul Spiridon”, unde Catargiu era episcop de la începutul anului 1826³⁸. La data de 21 februarie/5 martie 1840, comisia cercetării sămilor caselor obștești, alcătuită din deputații Lupu Balș, vornicul Costache Sturdza, aga Neculai Greceanu, comisul Iorgu Razu și spătarul Vasile Veisa, prezenta Adunării Obștești un raport prin care se constatau grave deficiențe în gestionarea fondurilor instituției în anul 1839: lipsa unor acte doveditoare, arendări dezavantajoase de moșii, nereguli în bugetul veniturilor, atribuirea de lucrări fără licitație, cheltuieli întreprinse fără autorizația comitetului central. Deși documentele Eforiei erau semnate doar de Iordache Catargiu (celălalt episcop al „casei”), iar membrii comisiei evitau să îl incrimineze³⁹, vornicul Ștefan a suportat, cel puțin în parte, consecințele raportului. La 24 februarie/8 martie, o anafora adresată domnului de către Adunarea Obștească propunea, printre altele, „pentru contenire pe viitorime de asemenea neîncuviințări”, înlocuirea celor doi prin „epitropi după așezământurile ctitoricești”⁴⁰. Mihail Sturdza a dat curs cererii Adunării; de la 15/27 octombrie 1840, vistiernicul Alexandru Sturdza și spătarul Iacovache Veisa au preluat atribuțiile de epitropi⁴¹.

³⁵ APR, tomul VIII, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, legislatura II, sesiunea I (VI)*, 1837–1838, București, 1897, anexa nr. 20, litera H, p. 528.

³⁶ *Documente privitoare la istoria românilor* (Hurmuzaki), volumul XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825–1846)*, publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș, București, 1913, doc. DCLXXII, p. 681.

³⁷ *Ibidem*, doc. DCLXXXV, p. 698–699; *ibidem*, suplement I, volumul IV, doc. CIV, p. 138.

³⁸ APR, tomul IV, partea II, anexa nr. 63, litera A, p. 389.

³⁹ *Ibidem*, tomul IX, partea II (bis), *Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, legislatura II, sesiunea III (VIII)*, 1840, București, 1898, anexa nr. 27, litera F, p. 577–582.

⁴⁰ *Ibidem*, ședința nr. 13 din 24 februarie 1840, p. 519; anexa nr. 27, litera G, p. 582.

⁴¹ *Ibidem*, tomul X, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, legislatura II, sesiunea IV (IX)*, 1840–1841, București, 1899, anexa nr. 30, p. 672; *ibidem*, tomul XI, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, legislatura II, sesiunea V (X)*, 1841–1842, București, 1900, anexa nr. 37, litera B, p. 1065.

Pierderea de prestigiu determinată de înlocuirea sa de la Epitropia Casei „Sfântul Spiridon” nu a coincis, totuși, pentru Ștefan Catargiu, cu îndepărtarea din viața publică. Situația de „victimă colaterală” a „afacerii Iordache Catargiu” a fost compensată oarecum de Mihail Sturdza, care l-a numit, din nou, în funcția de șef al poliției Iașilor⁴². Relațiile cu domnul au rămas, în următorii ani, preponderent favorabile. La 25 aprilie/7 mai 1842, Ștefan Catargiu a fost, din nou, ales deputat al capitalei în Adunarea Obștească⁴³. Vornicul nu a ajuns să își ocupe locul; la 20 decembrie 1842/1 ianuarie 1843, el a încetat din viață „după o scurtă pătimire”⁴⁴.

Ștefan Catargiu a lăsat în urmă o situație financiară complicată, rezultat al unor decenii de îndatorări, procese și probleme succesoriale. Avea părintească a fost împărțită între nu mai puțin de trei frați (Ștefan, Constantin și Panaite) și trei surori⁴⁵. Astfel, viitorul mare vornic a moștenit moșia de la Dobreni (ținutul Neamț)⁴⁶, unde și-a așezat reședința principală și pe care a stăpânit-o până la sfârșitul vieții, precum și a patra parte din moșia Corăstăuți (ținutul Hotin): coproprietari ai moșiei erau frații săi și un anume Voinescu⁴⁷. Înaintea anului 1816, Catargiu a încheiat o căsătorie avantajoasă, la o primă vedere, sub aspect pecuniar. Soția sa, Bălașa, fiica banului Constantin Sturdza, avea de la tatăl său drepturi de moștenire asupra moșiilor Urlați (ținutul Fălciu), Buzne (ținutul Cârligătura) și Băcani (ținutul Tutova). Ea a mai moștenit douăzeci de pogoane de vie la Liești, șase pogoane de vie la Socola, precum și un număr de robi țigani, toate acestea fiind recunoscute printr-un act de împărțeală confirmat de Divanul Domnesc din 20 martie/1 aprilie 1820⁴⁸. Din averea defunctului său socru, Ștefan Catargiu a dobândit, de asemenea, fie ca vremelnice proprietar, fie ca arendaș, moșia de la Brăiești (Cârligătura)⁴⁹, precum și părți din moșia Lungeni (Fălciu), primite cu titlu de zestre⁵⁰. În sfârșit, înaintea împărțelii din 1820, între 1816 și 1819, Catargiu a avut în arendă moșia Urlați, în tovărășie cu un anume Enache Andoniu, pentru 13.500 de lei pe an⁵¹.

Marele vornic nu a ajuns însă a stăpâni această importantă avere fără a întâmpina prelungite complicații. La 29 noiembrie/11 decembrie 1834, Catargiu adresa Departamentului Justiției o plângere prin care arăta că soacra sa, băneasa Maria Sturdza (născută Cănanău), nu îl pusese în posesia moșiei Urlați și nici a robilor și a viilor de la Liești. Mai mult, bunurile de la Urlați și Liești se părăginiseră între timp, afirma petentul, din

⁴² Pe care o deținea în ianuarie 1841 (*ibidem*, tomul X, partea II, anexa nr. 22, litera A, p. 565).

⁴³ *Ibidem*, tomul XII, partea II, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldaviei, legislatura III, sesiunea I (XI)*, 1843, București, 1900, anexa nr. 22-IV, p. 46-47.

⁴⁴ „Albina românească”, 102, 24 decembrie 1842, p. 406.

⁴⁵ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, volumul IX. În arborele genealogic publicat de istoricul ieșean apar, ca fiice ale banului Ștefan, Ruxanda, Anița și o soră neidentificată, căsătorită cu Gh. Rusu. Nu am găsit, până acum, date precise despre un al patrulea frate, Ilie, menționat, și el, în studiul citat. Oricum, este sigur că acesta a murit tânăr, neparticipând la împărțirea averii familiale.

⁴⁶ Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1803*, p. 61.

⁴⁷ Ștefan Catargiu a cedat drepturile asupra acestei părți de moșie, printr-un act din 15/27 martie 1829, urmașilor fratelui său Constantin (Ștefan, Gheorghe și Maria Catargiu). Vezi DJAN Iași, fond Anaforale Domnești, tr. 1785, op. 2036, intrare la nr. 58, f. 9-10.

⁴⁸ *Ibidem*, colecția „Documente”, pachet 18, doc. 19. Documentul păstrat este o copie din 1834.

⁴⁹ În condica Vistieriei din 1816, Ștefan Catargiu figura ca proprietar al Brăieștilor. În catagrafia fiscală din 1820, proprietatea aparținea „casei banului Costachi Sturza”, însă Catargiu păstra 39 de slugi fără bir pe moșie. În sfârșit, în 1831, Brăieștii trecuseră pe seama vornicului Gheorghe Sturdza, fratele soției lui Ștefan Catargiu (*ibidem*, pachet 613, doc. 84; Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, p. 106; idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, Iași, 2011, p. 415; idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, Iași, 2009, p. 177).

⁵⁰ DJAN Iași, fond Anaforale Domnești, tr. 1785, op. 2036, intrare la nr. 14, f. 228.

⁵¹ *Ibidem*, intrare la nr. 22, f. 43.

neglijența proprietarei; ceea ce îl făcea să se considere îndreptățit să pretindă „o de o potrivă somă de pogoane vie”⁵². Pricina s-a decis într-un timp remarcabil de scurt, la 7/19 decembrie 1834, dându-i-se dreptate lui Ștefan Catargiu⁵³. Complicațiilor ulterioare, deja amintite, legate de intervenția consulului rus, li s-a adăugat însă un nou proces, în care Catargiu s-a judecat cu Maria Sturdza, dar și cu fiul acesteia, vornicul Gheorghe Sturdza, pentru restituirea veniturilor moșiei Urlați, din perioada când aceasta fusese stăpânită ilegal de băneasa Maria. Procesul a început în 1835 și a fost rezolvat de Divanul Domnesc la 21 februarie/5 martie 1838, când Ștefan Catargiu a avut, din nou, câștig de cauză⁵⁴.

Nici stăpânirea celorlalte proprietăți moștenite de Bălașa Catargiu nu a fost ferită de probleme. În 1828, un supus austriac pe nume Constantin Neculau, succesor al stolnicului Vasile Saul, a revendicat o datorie de 12.606 lei, pe care băneasa Maria Sturdza îi împrumutase de la cel din urmă la 15/27 februarie 1813, amanetând, în schimb, moșia Buzne. Divanul Judecătoresc a hotărât, în iunie 1829, arendarea acesteia prin licitație, pentru acoperirea datoriei⁵⁵. Proprietatea a fost preluată de negustorul Gheorghe Clopot, din Târgu Frumos⁵⁶, iar banii au fost imediat restituiți de Ștefan Catargiu creditorului⁵⁷. Iar moșia Băcani era, de asemenea, amanetată pentru datorii de soacra lui Ștefan Catargiu: creditorii au fost marele logofăt Constantin Balș și succesorii săi⁵⁸. De altfel, Catargiu nu a reușit să rămână singur stăpânitor al acestei moșii; în catagrafia din 1831, vornicul Ioan Paladi figura în calitate de coproprietar⁵⁹.

Tuturor neplăcerilor financiare și juridice li s-a adăugat o sumă considerabilă de datorii. La 30 aprilie 1816, totalul lor ajungea la 5.500 de galbeni, 2 lei și 48 de bani. Până în 1829, Catargiu reușise să plătească doar dobânda acestora; în plus, marele vornic mai împrumutase 10.000 de lei pentru îmbunătățiri aduse moșiei Brăiești și 8.252 de lei și 10 bani, pentru cumpărarea unei cantități de porumb, dar și pentru „cheltueile și păgubiri” provocate de neînțelegerile cu fratele soției sale⁶⁰. În ultimii ani de viață, datoriile marelui vornic au crescut simțitor, probabil și ca urmare a înzestrării celor trei fiice ale sale, toate căsătorite înainte de moartea lui, fapt care le-a provocat succesorilor mari dificultăți financiare.

Ștefan Catargiu a avut o familie numeroasă, formată din soția sa, Bălașa, și nouă copii; șase băieți: Costache (căsătorit cu Pulheria Lazu), Dinu, Nicolae, Lascăr, Ștefan și Alexandru⁶¹, și trei fete: Ecaterina, căsătorită, înaintea datei de 30 octombrie/12 noiembrie 1837, cu Costache Ghica⁶², Zoe, căsătorită cu basarabeanul Alexandru Rusu⁶³, și Elena, căsătorită tot cu un nobil de peste Prut, consilierul titular Petre Râșliacov (1816–1864)⁶⁴.

⁵² *Ibidem*, colecția „Documente”, pachet 18, doc. 20.

⁵³ *Ibidem*, fond Anaforale Domnești, tr. 1785, op. 2036, intrare la nr. 22, f. 37.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 37–44.

⁵⁵ *Ibidem*, colecția „Documente”, pachet 591, doc. 103.

⁵⁶ *Ibidem*, pachet 602, doc. 103.

⁵⁷ *Ibidem*, pachet 602, doc. 107.

⁵⁸ *Ibidem*, pachet 593, doc. 85.

⁵⁹ Corneliu Istrati, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, p. 130.

⁶⁰ DJAN Iași, colecția „Documente”, pachet 613, doc. 84.

⁶¹ Mihai-Răzvan Ungureanu, *Izvoare genealogice inedite: vidomostiile deceselor boierești (1834–1856)* (II), în *ArhGen*, I (VI), 3–4/1994, p. 309–320 (319, nota 49 pentru prezenta trimitere). Dinu Catargiu s-a căsătorit cu Smaranda Lupu Costache și, ulterior, cu Smaranda I. Costache; Nicolae a fost căsătorit cu Catrina Giurgea, iar Lascăr Catargiu – cu Eufrosina Ventura; la fel ca fratele său, Dinu, Alexandru a fost însurat de două ori, mai întâi cu Elena Negruzzi și apoi cu Ecaterina Greceanu (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, volumul IX).

⁶² *APR*, tomul VIII, partea II, anexa nr. 20, litera G, p. 525.

⁶³ Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. I, București, 1940, p. 278.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 174; vol. II, București, 1943, p. 151.

Prin urmare, dezbateră succesiunii a fost îndelungată și plină de sacrificii. Coordonarea ei a rămas în seama mai multor rude și apropiați ai defunctului vornic. Rolul principal l-a avut sfatul familiei, format din logofătul Ștefan Catargiu cel tânăr (înlocuit, ulterior, de vornicul Grigore Crupenschi), logofătul Teodor Sturdza, vornicul Petre Rosetti-Bălănescu, postelnicul Neculai Milo și aga Alexandru Catargiu. Epitrop al averii rămase a fost numită, la 9/21 octombrie 1843, Bălașa Catargiu⁶⁵. La cererea acesteia (24 ianuarie/ 5 februarie 1844)⁶⁶, sfatul l-a desemnat ca al doilea epitrop pe logofătul Ștefan Catargiu (confirmat de tribunalul Iași la 23 februarie/6 martie, același an)⁶⁷. Văduva marelui vornic l-a numit, de asemenea, pe căminarul Filip Scorțescu drept curator abilitat cu separarea bunurilor sale de cele ale defunctului său soț⁶⁸.

Bălașa Catargiu a luat, de îndată, decizia de a scoate la vânzare o parte din averea marelui vornic. Evita astfel „o de istov struncinare” a familiei din pricina datoriilor rămase⁶⁹, atât de consistente încât veniturile nu puteau acoperi nici măcar dobânzile lor. Într-adevăr, deși până în aprilie 1844 administratorii averii reușiseră să acopere 167.865 de lei din datoriile defunctului, bilanțul veniturilor și cheltuielilor se încheiasă cu un deficit de 10.260 de lei; iar o parte consistentă din banii restituiți creditorilor reprezentau doar dobânzi⁷⁰. Suma totală a datoriilor rămase era însă considerabilă: 18.077 de galbeni, 117.220 de lei și 57 de bani⁷¹. În consecință, la 17/29 aprilie, sfatul familiei a hotărât scoaterea la licitație a întregii averi a vornicului (mai puțin a proprietăților soției sale). Aceasta consta în moșia de la Dobreni, „cu săliștili di prin pregiur i alti părți, cu heiurili [acareturile] aflate pi ea” și din casa „din Eși împreună cu locurile pi cari esti și bisărică și heiurile di pi lângă ea și dughenili dispre casi”⁷². Dobrenii au fost vânduți vornicului Manolache Miclescu și spătarului Hristodor Exarhu⁷³, iar casa din Iași a fost cumpărată chiar de Bălașa Catargiu⁷⁴. Lichidarea datoriilor a durat, totuși, mai mult; abia în septembrie 1846, după decesul vornicesei, sumele datorate de soțul său, care se ridicau acum la 20.999 de galbeni și 1 leu, fuseseră achitate⁷⁵.

Bălașa Catargiu a murit la 11/23 februarie 1846⁷⁶. După cum rezultă din catagrafia anului 1845 și din testamentul său, întocmit cu câteva zile înaintea decesului (6/18 februarie), ea păstrase o avere destul de considerabilă, „subțiată” însă de împărțirea între numeroșii săi moștenitori. Testamentul dispunea, astfel, vânzarea moșiei Buzne (acum în ținutul Iași), amanetată deja pentru datorii, și a casei din capitala Moldovei. Bani trebuiau folosiți, după achitarea datoriilor, pentru mai multe donații

⁶⁵ DJAN Iași, fond Tribunalul Iași, tr. 1788, op. 2039, dosar 182/1843, f. 13.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 38.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 56, 59.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 38, 50.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 35.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 96–97.

⁷¹ Printre principalii creditori ai lui Ștefan Catargiu se numărau ginerele său, Petre Râșliacov (3.237 de galbeni, 17 lei, 90 de bani), mănăstirea Sfântul Spiridon (2.317 galbeni, 10 lei, 48 de bani), comisoaia Catinca Buzdugan (1.866 de galbeni, 12 lei, 32 de bani, după două sineturi), aga Răducanu Prăjescu (1.805 galbeni, 2 lei, 54 de bani). Vezi *ibidem*, f. 107.

⁷² *Ibidem*, f. 106. Casa deținută în Iași de Ștefan Catargiu avea optsprezece camere și mai multe dependințe („cuhnie”, grajd, odaie pentru vizitii, șură, hambare, pivniță). Nu mai puțin de opt dughene erau anexate locuinței (*ibidem*, f. 229).

⁷³ În catagrafia din 1845, moșia apărea ca fiind proprietatea lor (D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturdza. De la convenția de la Petersburg (1834) la convenția de la Balta-Liman (1849)*, Iași, 1947, p. 235).

⁷⁴ DJAN Iași, fond Tribunalul Iași, tr. 1788, op. 2039, dosar 182/1843, f. 172.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 197.

⁷⁶ Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 313.

către biserici, mănăstiri, văduve, foști vechili ori slujitori plus pentru cheltuielile de înmormântare și pomenire. Restul averii, formată din moșiile Urlați, Băcani și Gușitei (moștenită, între timp, de la mama sa), vii și robi⁷⁷, era împărțită între moștenitori. Cele trei fete, deja înzestrate, mai primeau 4.800 de galbeni (Ecaterina Ghica), 2.500 de galbeni și 20 de robi (Elena Râșliacov) și 1.500 de galbeni (Zoe Rusu). Unul dintre fii, Ștefan, aflat la mănăstirea Neamț, primea 1.000 de galbeni, puși sub administrarea unchiului său, vornicul Gheorghe Sturdza. Ceilalți cinci feciori (Costache, Dinu, Nicolae, Lascăr și Alexandru) aveau să își împartă restul averii – mai puțin robii aflați în casa din Iași, pe care vorniceasa Bălașa îi elibera⁷⁸.

Dintre frații vornicului Ștefan Catargiu, cel mai proeminent din punct de vedere politic, dar și al veniturilor disponibile, a fost Constantin (născut în 1763 sau 1764)⁷⁹. Se știe că, la 25 februarie/8 martie 1797, avea rangul de stolnic⁸⁰, iar până în martie 1800 devenise comis⁸¹. Constantin Catargiu a avansat iarăși în ierarhia boierilor moldoveni înainte de 1803, când condica Vistieriei îl menționa ca spătar⁸². În timpul ocupației ruse, Catargiu poate fi găsit, o vreme, în postura de ispravnic al ținutului Iași⁸³. Fratele lui Ștefan Catargiu a fost din nou „înaintat” în timpul domniei lui Scarlat Calimachi; la 2/14 decembrie 1814, el a devenit membru al Divanului Domnesc, cu rang de mare vornic⁸⁴.

Se știe despre Constantin Catargiu că a fost apropiat de „taraful” boieresc din jurul familiei Rosetti-Roznovanu⁸⁵, unul dintre principalele grupuri de putere din Moldova timpului. Faptul apare explicabil prin înrudirea sa cu acest puternic neam: soția sa, Safta (cu care se căsătorise înainte de 6/17 octombrie 1795), era sora marelui vistiernic Iordache Rosetti-Roznovanu⁸⁶. În timpul tulburărilor din 1821–1822, Catargiu s-a aflat în strânsă legătură cu liderii boierilor emigrați în Rusia și Austria, încercând, se pare, să mijlocească o apropiere între „taraful” condus de cumnatul său și acela al marelui logofăt Grigore Sturdza⁸⁷.

Urcarea pe tronul Moldovei a lui Ioan Sandu Sturdza I-a adus, din nou, într-o poziție avantajoasă, și tot din „considerente genealogice”: sora soției sale, Ecaterina, era căsătorită cu noul domn⁸⁸. Constantin Catargiu a știut să cultive avantajele acestei înrudiri. La scurt timp după sosirea lui Sturdza la Iași, cumnatul său a intrat în Divanul

⁷⁷ Conform catagrafiei din 1845, Bălașa Catargiu mai stăpâna o parte din moșia Ivănești (Fălciu). Este de presupus că, la data întocmirii testamentului, aceasta fusese vândută (D. Ciurea, *op. cit.*, p. 228).

⁷⁸ DJAN Iași, fond Tribunalul Iași, tr. 1788, op. 2039, dosar 182/1843, f. 172–191.

⁷⁹ Conform vidomostiei boierilor moldoveni din 1829, Constantin Catargiu avea, la acea dată, 65 de ani (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *Vidomostie de boierii Moldovei aflați în țară la 1829* (I), în *ArhGen*, I (VI), 1–2/1994, p. 269–295, 279 pentru prezenta trimitere).

⁸⁰ DJAN Iași, colecția „Documente”, pachet 407, doc. 59.

⁸¹ *Ibidem*, pachet 431, doc. 44.

⁸² Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1803*, p. 61 și 82.

⁸³ Calitate în care apare menționat în două documente, din 7/19 și 10/22 septembrie 1811 (Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 350).

⁸⁴ *Documente privind istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki* (serie nouă), vol. II, *Rapoarte consulare austriece (1812–1823)*, ed. de A. Oțetea, M. Berza, Fr. Pall, Șt. Ștefănescu, Florin Constantiniu, București, 1967, doc. 222, p. 226.

⁸⁵ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. III, comitetul de redacție: Andrei Oțetea – redactor responsabil, Nichita Adăniloiaie, Nestor Camariano, Sava Iancovici, Ioan Neacșu, Alexandru Vianu, București, 1960, doc. 31, p. 90.

⁸⁶ R. Rosetti, *Familia Rosetti, I. Coborătorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, București, 1938, p. 92.

⁸⁷ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. III, doc. 32, p. 93.

⁸⁸ R. Rosetti, *op. cit.*, p. 74 și 90.

Domnesc, ca vel logofăt de Țara de Jos⁸⁹. Catargiu și-a păstrat funcția pe întreaga durată a domniei lui Ioan Sandu Sturdza, primind, în plus, alte beneficii, fie pecuniare, fie simbolice. La 17/29 aprilie 1823, marele logofăt a primit dreptul de a lua, în fiecare an, câte 50.000 de drobi de sare de la ocna domnească, precum și o scutire „de plata vămei mari și a cornăritului” pentru 150 de boi „de negoț”⁹⁰. De asemenea, la 28 decembrie 1824/9 ianuarie 1825, domnul i-a dăruit, ca răsplătă pentru fidelitatea sa, un caftan de blană⁹¹. Pe lângă înrudirea cu Ioan Sandu Sturdza, Constantin Catargiu a știut să își consolideze poziția prin participarea la o „frăție”: formată din mai mulți mari boieri, susținători ai domnului și ostili ideilor „cărvinare”, ai cărei membri au fost, între anii 1822–1828, printre „obișnuiții” Divanului. Această nouă concretizare a „politicii de taraf” era alcătuită atât din rude ale domnului (Petrache, Alexandru și Lascăr Sturdza), cât și din foști membri ai „partidei Rosetti-Roznovanu” (Iordache Catargiu, Costache Conachi)⁹², ceea ce îi asigura logofătului Constantin un dublu ascendent în cadrul respectivei grupări.

La începutul ocupației ruse din 1828–1834, Constantin Catargiu a continuat să facă parte din Divanul Domnesc⁹³. Marele logofăt s-a stins însă curând din viață (probabil în 1830 sau la începutul anului următor)⁹⁴, încheind astfel o carieră politică îndelungată și nu lipsită de impact asupra rudelor apropiate.

Constantin Catargiu a fost proprietarul moșiilor Negrești (Neamț), Tupilați (Roman)⁹⁵ și Făcuți (sau Odaia Făcuțai, Cărligătura)⁹⁶. El a mai deținut o parte din moșia Muncel (Roman), pe care a „rotunjit-o” prin cumpărături succesive de la coproprietarii răzeși⁹⁷, a patra parte din Corăstăuți (Hotin) și o altă proprietate în Basarabia, luată la schimb de la Petrache Sturdza, pentru o casă din Iași. Casa a fost răscumpărată de Catargiu la 2/14 mai 1823, ca să o dea ca zestre fiicei sale, Elena, cu suma de 20.000 de lei⁹⁸. Am identificat, până acum, o singură îndatorare importantă (97.900 de lei, împrumutați de la hatmanul Constantin Paladi, la 30 ianuarie/11 februarie 1827), însă pe termen scurt, de jumătate de an⁹⁹. Și totul, dintr-un document mai târziu, se poate deduce că datoriile lăsate de Constantin Catargiu au fost destul de consistente¹⁰⁰.

Constantin Catargiu a avut patru urmași: Ștefan („cel tânăr”, 1789–1866, căsătorit cu Ruxanda Calimachi), Gheorghe (căsătorit, mai întâi, cu Sofia Lătescu și apoi cu

⁸⁹ *Documente privitoare la istoria românilor* (Hurmuzaki), volumul X, 1763–1844, cuprinzând documente adunate, adnotate și publicate de Neculai Iorga, București, 1897, doc. CCLXVII, p. 196; vezi și doc. XXXVII (apendice), p. 583.

⁹⁰ DJAN Iași, colecția „Documente”, pachet 462, doc. 84.

⁹¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. X, Iași, 1915, p. 276; Cristian Ploscaru, *Originile „partidei naționale” din Principatele Române*, vol. 1, *Sub semnul „politicii boierești” (1774–1828)*, Iași, 2013, p. 690–691.

⁹² Despre poșilul și membrii acestui grup, vezi Cristian Ploscaru, *op. cit.*, p. 685 și 688.

⁹³ Unde l-am găsit menționat la 28 decembrie 1828/9 ianuarie 1829 (*Documente privitoare la istoria românilor* (Hurmuzaki), supliment I, volumul VI, 1827–1849, documente adunate și coordonate de D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, București, 1895, doc. CCXCII, p. 611).

⁹⁴ În 1831, proprietățile sale fuseseră împărțite între moștenitori (Corneliu Istrati, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831, passim*).

⁹⁵ Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1803*, p. 61, 82; idem, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, p. 9, 20; idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, p. 85, 139.

⁹⁶ Idem, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, p. 177.

⁹⁷ DJAN Iași, colecția „Documente”, pachet 407, doc. 59; pachet 429, doc. 82, 97 etc.

⁹⁸ Casa se afla „la deal” de biserica Sfântul Spiridon, „în mahalaoa Muntenimii de mijloc” (*ibidem*, doc. 110).

⁹⁹ *Ibidem*, doc. 128.

¹⁰⁰ *Ibidem*, fond Anaforale Domnești, tr. 1785, op. 2036, intrare la nr. 58, f. 9.

Clementina de Mayenfeld)¹⁰¹, Maria¹⁰² și Elena (căsătorită, în 1821, cu Vasile Hrisoverghi)¹⁰³. Cel mai cunoscut dintre aceștia a fost cel dintâi fiu, ajuns mare logofăt, de mai multe ori ministru (membru al Sfatului Administrativ) și caimacam al Moldovei în 1858. Moșiile familiei au fost împărțite între Ștefan, Maria și Gheorghe, cu excepția Făcuților, scoși în vânzare la începutul anului 1832¹⁰⁴.

Al treilea fiu al banului Ștefan Catargiu, Panaite, a avut o existență agitată și plină de eșecuri. Din 1816, el figurează în documente ca deținător al rangului de spătar¹⁰⁵, pe care l-a păstrat până la sfârșitul vieții. Spre deosebire de frații săi, Panaite Catargiu a ales să se strămute în Basarabia, imediat după anexarea provinciei. Spătarul deținea „în oblaștie” mai multe proprietăți: pe la 1816–1817, el avea, în ținutul Orhei, moșiile Pereni, Săcăreni și Cristești¹⁰⁶, dar și a patra parte din Corăstăuți (Hotin) – moșie pe care o administra însă de unul singur. El a mai stăpânit în Basarabia și moșiile Păcurărești și Negriștești¹⁰⁷, dobândite, probabil, printr-o cumpărare sau printr-un schimb¹⁰⁸. În timpul ocupației ruse din 1818–1834, Catargiu s-a întors în Moldova, unde stăpânea moșiile de la Drăgușeni (cumpărată de la medelnicerul Lupu Rosetti la 22 decembrie 1827/3 ianuarie 1828)¹⁰⁹ și Bozia, ambele în ținutul Fălciu¹¹⁰. Calitatea de „pământean” i-a fost recunoscută cu dificultate, prin influența fratelui său, Ștefan, care a pretins că strămutarea sa peste Prut se petrecuse „numai pentru osebite trebuințe ce au avut”¹¹¹.

Șederea în Moldova nu a fost prielnică pentru Panaite Catargiu, care și-a pierdut, treptat, aproape întreaga avere. Moșia basarabeană Corăstăuți a făcut obiectul unui proces, deschis de urmașii lui Constantin Catargiu, frații Ștefan, Maria și Gheorghe. Într-o jalbă din 4/16 martie 1840 (reprodusă în anafora Divanului Domnesc din 16/28 septembrie 1842), aceștia arătau că, începând din anul 1812, Catargiu nu le trimisese fraților săi părțile lor de venit, justificând întârzierea prin „cheltueli cu judecata ci au urmat cu sftenic curții Neculaiu Vardalah cari ceri aciastă moșii”. În consecință, cei trei cereau restituirea datoriei și scoaterea moșiei la licitație. „Spre siguranța pritenției”, nepoții lui Panaite Catargiu solicitau, ca amanet, averea pârâtului din Moldova, „și mai ales” moșia Bozia. Toate cele trei instanțe de judecată cărora le-a fost înfățișată pricina au acceptat înapoierea celei mai mari părți a veniturilor revendicate: 8.952 de galbeni și 29.335 de lei (cursul Basarabiei)¹¹². Deși judecătorii nu au luat nici o decizie privind restul averii spătarului, este lesne de bănuț că moșia Bozia a fost scoasă la licitație, acoperirea datoriei: în anul 1845, proprietatea îi aparținea logofătului Teodor Balș¹¹³. La 3/15 martie 1844, spătarul a renunțat și la moșia de la

¹⁰¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, volumul IX.

¹⁰² DJAN Iași, fond Anaforale Domnești, tr. 1785, op. 2036, intrare la nr. 58, f. 9.

¹⁰³ *Ibidem*, colecția „Documente”, pachet 429, doc. 111.

¹⁰⁴ „Albina românească”, 14, 25 februarie/8 martie 1832, p. 64.

¹⁰⁵ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, volumul IX, p. 366–367.

¹⁰⁶ Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943, p. 27.

¹⁰⁷ DJAN Iași, fond Ministerul de Interne, tr. 1772, op. 2020, dosar 12 057, f. 2.

¹⁰⁸ O moșie numită Negriștești, aflată în ținutul Greceni, aparținea, la 1816–1817, lui Panait Cazimir (Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei...*, vol. II, p. 45–46). Aceasta este, probabil, proprietatea ajunsă, mai târziu, în stăpânirea lui Catargiu.

¹⁰⁹ DJAN Iași, colecția „Documente”, pachet 41, doc. 37.

¹¹⁰ Corneliu Istrati, *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, p. 154.

¹¹¹ *APR*, tomul IV, partea II, anexa nr. 82, litera B, p. 594.

¹¹² DJAN Iași, fond Anaforale Domnești, tr. 1785, op. 2036, intrare la nr. 58, f. 9–12.

¹¹³ *Ibidem*, intrare la nr. 72, f. 92.

Drăgușeni, pe care i-a donat-o nepotului său, Lascăr Catargiu, probabil din pricina cheltuielilor și proceselor¹¹⁴.

Nici destinul averii agonisite în Basarabia de Panaite Catargiu nu pare să fi fost mai fericit. La începutul anului 1844, două creditoare solicitau recuperarea unor sume de bani de la spătarul moldovean. Cea dintâi era stolniceasa Anica Donici, care pretindea suma de 800 de galbeni, împrumutați de ea la 7/19 august 1838. Spătăreasa Maria Crupenschi cerea, la rândul său, 25.861 de ruble și 83 de copeici, bani rezultați din arendarea de către Catargiu a averii petentei, de la 23 aprilie 1834 și până la 23 aprilie 1841. Justiția rusă a hotărât, finalmente, restituirea datoriei prin vânzarea moșiilor Păcurărești și Negrilești¹¹⁵. Nu se știe ce s-a întâmplat cu restul averii basarabene a lui Panaite Catargiu; având însă în vedere că, la 22 mai/3 iunie 1847, el locuia deja, în Iași, într-o „proastă casă” (conform unei corespondențe a poliției locale)¹¹⁶, putem presupune că și celelalte moșii fuseseră pierdute.

Spătarul Panaite a murit după 1/13 februarie 1856, când el adresa Ministerului de Interne o jalbă, într-o pricină fără mare însemnătate¹¹⁷. Relațiile lui cu fiii fratelui său, Ștefan, par să fi rămas cordiale. Dintr-un raport al isprăvniciei Fălciu, din 2/14 iulie 1847, rezultă că spătarul continua să își viziteze nepoții¹¹⁸. Nu același lucru se poate spune însă despre legăturile cu alți membri ai familiei. În 1831, soția sa, Ruxanda (născută Sturdza), a început un proces terminat cu divorț, din cauza „pătimirilor” pricinuite de soțul său¹¹⁹. În afara însușirii veniturilor moșiei Corăstăuți, Panaite Catargiu le-a mai provocat și alte neplăceri urmașilor fratelui său, Constantin. La 25 mai/6 iunie 1832, spătarul a împrumutat de la doctorul Pereț 500 de galbeni, amanetând, printre altele, un sinet al nepoatei sale, Elena Hrisoverghi. Datoria (teoretic, scadentă peste patru luni) a fost achitată abia la 22 iunie/4 iulie 1838 – când ajunsese deja, în urma acumulării dobânzilor, la suma de 865 de galbeni – de fratele acesteia, Ștefan Catargiu cel tânăr. Motivul probabil a fost recuperarea sinetului Elenei, între timp săvârșită din viață¹²⁰.

Ștefan Catargiu a avut un destin oarecum tipic marilor boieri care au dominat viața politică a Moldovei din prima jumătate a secolului XIX. Cariera politică i-a fost construită pe baza poziției sociale, a legăturilor de familie și a experienței în funcții; se pare că educația a contat mai puțin. Punctul culminant al ascensiunii sale a fost domnia lui Ioan Sandu Sturdza, când marele vornic a beneficiat din plin de statutul fratelui său, Constantin, rudă apropiată a domnului. Relațiile lui Ștefan Catargiu cu autoritățile ruse de ocupație, în anii 1828–1834, nu au fost lipsite de oscilații. Cu toate acestea, el a ocupat funcții de răspundere pe aproape întreaga durată a interregnelui. Iar în timpul domniei lui Mihail Sturdza, Catargiu a știut să se mențină, cu excepția unei scurte perioade de timp, în circuitul puterii, pe care nu l-a părăsit până la sfârșitul vieții. Pe plan financiar, marele vornic s-a confruntat, ca și cei doi frați ai săi, cu anumite dificultăți, care nu i-au afectat, totuși, condiția în societate; la fel ca logofătul Constantin, și spre deosebire de spătarul Panaite, Ștefan Catargiu s-a menținut, până la sfârșitul vieții, ca mare proprietar de moșii. Complicata lui succesiune a avut, pe de altă parte, un impact considerabil asupra moștenitorilor, mai ales în anii imediat următori dispariției sale.

¹¹⁴ *Ibidem*, colecția „Documente”, pachet 41, doc. 37.

¹¹⁵ *Ibidem*, fond Ministerul de Interne, tr. 1772, op. 2020, dosar 12057, f. 1–5.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 10.

¹¹⁷ *Ibidem*, dosar 46115, f. 5.

¹¹⁸ *Ibidem*, dosar 12057, f. 12.

¹¹⁹ *Ibidem*, colecția „Documente”, pachet 602, doc. 180.

¹²⁰ *Ibidem*, pachet 433, doc. 135.

Ascensiunea unuia dintre fiii săi până aproape de treptele tronului Moldovei nu a fost, astfel, un rezultat al averii sau al carierei vornicului Ștefan Catargiu. Se poate spune însă că moștenirea lui materială și simbolică a oferit premise care, valorificate inteligent și îmbinate cu legăturile de familie și cu abilitățile lui personale, s-au înscris în devenirea unuia dintre cei mai proeminenți „oameni de la 48”. Biografia lui Ștefan Catargiu „cel bătrân” are astfel, dincolo de valoarea sa intrinsecă, o relevanță deloc neglijabilă atât pentru înțelegerea pașoptismului moldav, cât și pentru deținerea surselor și a originilor conservatorismului românesc din a doua jumătate a secolului XIX.

ON THE HISTORY OF THE CATARGIU FAMILY:
THE GREAT VORNİK ȘTEFAN (1777–1842)
(Summary)

Keywords: boyar, properties, chief of police, succession, family.

Ștefan Catargiu “the elder” (1777–1842) was born in an old and wealthy boyar (aristocratic) family. His political career was long and successful. After 1822, when his brother, Constantin, gained a considerable influence at the court of the Moldavian Prince, Ioan Sandu Sturdza, Catargiu held several important commissions, both juridical and administrative. For several years, he was a member of the Princely Council (“Divanul Domnesc”). His political position “survived” the Russian military occupation (1828–1834). Later on, during the reign of Mihail Sturdza (1834–1842), Ștefan Catargiu became the chief of police of the Moldavian capital town (Iași). Although his fortune suffered because of his many debts and lawsuits, his nine children inherited a certain amount of wealth, sufficient for maintaining their social position. Beside his career and fortune, the biography of Ștefan Catargiu is also significant because it partially explains the ascension of his son, Lascăr Catargiu, later on a serious candidate to the Moldavian throne, prime minister and leader of the Conservative Party.